

Az ardasok - MAGUS Bullák és bányajogok

KULTÚRA

*Az ezen a világon lakó
ardas föld minden szellemét
véres tejet hintve
vendégségbe hívjuk!*

A hajdani időkben egy népben élt az összes ember. Hanem csalárdsággal egy gonosz kán került fölébük, a jóra való embereket mind elkergette. Szétszéledtek azok a széles pusztán, így jött létre az emberek számos nemzetsége. De ezzel sem elégedett meg, harcosaival utánuk vágatott, szállásaik felperzselte, vagyonuk elragadta.

Az egyik feldúlt szálláson csak egy vénséges vénember maradt életben. Reményvesztetten kóborolt a pusztán, míg végül rálelt egy rejtett víznyerőre, amely egy csodaszép vadlóé volt. Megengedte a kanca, hogy az öreg a forrásnál maradjon, és örködjön, míg ő a távolban füveket keres. Azután, mikor sárlott, meghágatta magát az öreggel. Ideje telvén fiút szült, akinek a feje csikóé volt, de nyaktól lefelé ember, habár foltos, mint egy vadló. Ezért az Arag Das, tarka csikó nevet kapta.

Mikor ezt a gonosz kán meghallotta, harcosaival ellene lovagolt. A csikófiú összegyűjtötte a szétszórt szállások népét, szerbe szedte őket, és megütöközött az ellenséggel. Miután legyőzte, nyolc ló farkához pányvázza a gonosz kánt, a kilencedik pányvát maga ragadta meg, így tépette szét.

Ettől a fiútól származik az ardasok népe.

Történelem

Az ardasok őshazája vélhetőleg a Déli Hegység északi peremén, a Jarlan forrásvidékén keresendő; egyike lehetnek tehát azon "hegyi népeknek", amelyekkel a hajrid törzsszövetség oly sokat hadakozott. Az ardasok valószínűsíthető első említése Sin-ku kagán síremlékén olvasható, a megvert hegyi népek felsorolásában:

*„...Sien-ti nyomán délre lovagoltam
három tízezerrel.
Hegyeik között lest vettettek,
reteszekkel hágóik lezárták.
Három tízezerrel nekik rohantam,
reteszeik áttörtem,
Kaba-tiüm szürke lovamon
nekikugorva
háromszázat magam vágтам le,
hétszer százat fiaim vágтам le,
indir, ardah, ük-tüzen népeket
eltöröltem...”*

P. sz. 2500 körül költöztek le a síkságra, s váltottak életmódot; részét alkották annak az örgen törzsszövetségnek, amely a Kara-Sin Birodalom bukása után emelkedett fel a Jarlan és a Daruga vidékén. P.sz. 2750 körül azonban az örgenek közül kiszakadt a négy csosudnak nevezett csoport,



amelyre nyugati irányba vonult – ezzel vette kezdetét az ardasok nagy nyugati vándorlása.

A négy csosud, köztük az ardas és a kedzsin, P. sz. 3000 körül már az Arszin-Kül (több pyarroni forrásban ekkoriban Csosud-Kül) vidékén nomadizált, és a hatalmi vákuumot kihasználva a kor egyik legjelentősebb törzsévé vált. 3124-ben Tolun kán a kagánválasztó gyűlésen egyenesen jelöltként lép fel, azonban a vitát követő esetpatéban súlyosan megsebesült, és hamarosan meghalt. Fiát 3127-ben tönkrevették az ingenek, akik a legyőzött és meghódolt csosudokat szétszórták: míg a fő nemzetség a jobbszárnyra, az ardas és a kedzsin a balszárnyra, a Nilmas balpartjára került.

Ol-Nodus kagánnak a Pajzsállamok ellen vezetett hadjárata idején az ardas Togda kán ardas, kedzsin, dzargan és mator lovasaival “elkészt” a gyülekezőből, helyette hadbaszállt szomszédai táborait fosztogatta, ügyet sem vetve a kagán fenyegető üzeneteire. P. sz.3385-ben szétverte a Sar-Dzsakun éppen átkelő, zsákmánnyal megrakott ingen jobbszárnyat, megadva a kegyelemdőfést a kagánját vesztett törzsszövetségnek. A függetlenségét illetéknéppen deklaráló Togda kán népével – és a hozzá csatlakozott nemzetségekkel és töredékekkel – átkelt a Nilmason, elűzve vagy meghódoltatva az ott élőket.

A Nilmas jobboldalán nomadizáló, nyolc nemzetségbe rendezett nép (“a nyolc ardas”) az elkövetkező években, évtizedekben bölcsen elkerülte a háborúskodást Pyarronnal. Derült égből villámcsapásként érte azonban őket az északi, ilanori invázió. Az ardas portyázók többször is összecsaptak Chei előhadával, Örlök kán pedig negyven ezer lovasával egy napon át nézett farkasszemet a hódítók főserégével. Az erőviszonyok és a csontok nem sok jót jósoltak Örlöknek (no meg intő példaként szolgált az északnyugati szomszédok, a saunok sorsa), és Chei király is helyesebbnek vélte, ha meghagyja az ardasok földjeit, hadd védelmezzék ők országát délkeleti határait. Örlök hétlábú lobogóját Chei sátra elé állíttatta, és csókjával illetve a király kardjának pengéjét, hűséget és segítséget esküdve, “amíg Ég marad az Ég”.

Habár Chei meghagyta az ardasok minden lányát, lovát és legelőjét, és ígéretet tett, hogy nem szól bele azok ügyeibe, legyenek bár kicsinyek vagy nagyok, sokan ősi életformájuk és szabadságuk veszélyeztetését látták az egyezésben. P.sz. 3595 rendkívül hideg telén a dzargan nemzetség a hozzá

csatlakozó kisebb csoportokkal átkelt a befagyott Nilmas túlpartjára, és az ottani Nomij-kátur kán köntöse szárnya alá menekült. A zartügapj törzsbe betagozódott dzarganok azonban mindmáig tartják a rokonságot az Yllinorban maradt “hét ardassal” – talán ez is az egyik oka volt annak, hogy a második Dúlás idején a zartügapok inkább északra lovagoltak, és Sempyer vidékét fosztogatták, meg sem kísérelve az Yllinor elleni támadást.

Társadalom

Fehér ülep, fekete ülep a gázlónál kitudódik.

Az ardas, mint törzs, ahogy ez a nomádoknál szokás, lényegében nemzetségek szövetsége, akiket közös politikai akarat és fiktív rokonság köt össze; ezeket, az utolsó évszázadok viszonylagos nyugalma okán, az egybetartozás tudata és a közös kultúra egészíti ki. (Az ilanori inváziót követően leszakadt nemzetség és a nemzetség-töredékek természetesen már nem részei a törzsnek, habár mindkét oldalon számon tartják egykori összetartozásukat.)

Mainapság Yllinorban az ardasoknak tehát hét nemzetsége (a “hét ardas” – dolan ardas)él: a hovd, a csolszor, a kecsn, maga az ardas, valamint a mator, a csagard és szekn. Ahogy a hadrend szerinti felsorolás mutatja, a hovd és a szekn nemzetség csatlakozott utoljára az ardasokhoz; a legelőkelőbb, vezető szerepet betöltő nemzetség pedig természetesen a törzsnek is nevet adó ardas.

hovd:	16 század
csolszor:	38 század
kecsn:	47 század
ardas:	53 század
mator:	42 század
csagard:	43 század
szekn:	23 század

Vagyis jelenleg 262 ardas zászló található Yllinorban; ez hozzávetőlegesen száznyolcvan-kétszáz ezer főt jelent.

A nemzetség tagjai származásukat ugyanarra az ősrre vezetik vissza, közösek

kultuszaik és hősénekeik. Elméletben közösen birtokolják a legelőterületet, habár tízévenként felosztják a zászlók és szállások között.

Egy szálláson általában 8-12 közeli rokon család él együtt; közösen birtokolják a legelőterületet és a jószágállományt, és együtt dolgoznak vezetőjük, a szállásúr botja alatt. (A szállást “tizednek” is nevezik, mivel a hadjáratokba minden szállásnak 10-10 lovast kell küldenie.) A szállásokat tízesével “zászlókba” vagy “századokba” sorolják, élükre a nemzetségfő és a szállásurak közösen választanak száznagyokat.

Bizonyos tekintetben a szállás egyfajta nagycsalád: a fiúk, amint megházasodnak, az atyai lakhelyet elhagyva külön jurtába költöznek, de megmaradnak a szálláson. Így a szállásúr jurtája mellé legtöbbször fivérei, fiai, unokái, unokaöccsei verik fel a magukét. A szállások, ha már túlságosan nagyok, kettészakadnak; erre legtöbbször a szállásúr halálát követő osztozkodáskor kerül sor.

Az ardasok “fehér csontnak” nevezik a nemzetségek előkelőit, a nemzetségfők és a leggazdagabb szállásurak családjait, míg a szerényebb szállásokra a “szürke csont” megnevezést használják. A nemzetségfők szállásai, nomád szemszögből, szinte kis városok: jurták tucatjaival, a nemzetségfő válogatott, századnyi kíséretével, mesteremberekkel, idegenekkel és rabokkal (“fekete csont”); a lakók sokasága gyakran az ezret, kétezret is meghaladja – az állatok tömegéről nem is szólva.

A rokonságot főként atyai ágon tartják számon, felmenőit hetedízg (“hetedik atyáig”) bármelyik ardas képes felsorolni. A már csak nyolcadik ízben rokon családok külön rítussal – ez a kötélvágás ünnepe – szakítják meg formálisan rokonságukat: immáron csupán egyazon nemzetséghez tartoznak, és a családtagok házasodhatnak egymással. Az elsődleges, atyai (“csont”) rokonság mellett számon tartják az anyai (“hús”) rokonságot is, de ennek lényegesen kisebb a szerepe. Ez alól az anya fivére a legfontosabb

kivétel, ugyanis a már majdnem felnőtt fiúkat gyakran küldik nagybátyjaik jurtájába, hogy egy-két évig ott nevelkedjenek.

A hősmondákban is igen gyakori motívum, hogy a korán árvaságra jutó leendő hős – gyakran saját atyai rokonságától úzve – az anyai nagybátyához menekül, nála válik férfitársává s vitézzé, tőle kap lovat, fegyvert, az kalandjaiban, atyai jussa visszaszerzésében tanáccsal és sereggel támogatja; gyakorta nagybátyja lánya lesz (első) felesége, vagy nagybátyja fia lesz leghűségesebb társa, fogadott fivére.

Csatában kardot kölcsön nem adnak.

Az ardas hadszervezet, ahogy az szomszédaiktól egészen a shadoni határokig megszokott, a tízes beosztást követi; a szállások és a zászlók szerint állítják ki a tizedeket és a századokat, amelyeket a nemzetségfők saját kíséretei egészítenek ki. Chei király hívására huszonhétezer ardas lovagol ki, habár végszükségben ennek kétszeresét is képesek kiállítani – hiszen, megintcsak a nomádok szokása szerint, minden magabíró férfi harcosnak számít. Fegyverzetük a hagyományos: íj, kopja és szablya; kis, kerek bőrpajzsokkal, könnyű páncélokkal, sisakokkal védelmezik magukat. A nemzetségfők testőrsége pedig – nomád fogalmak szerint legalábbis mindenképpen – nehézlovasságnak számít.

A fiatal yllinori állam történetében eddig csak egyszer, a Dúlás idején volt alkalom a “hét ardas” hadba hívására, de a kisebb, határmenti portyák, villongások során szinte mindig ott lovagolt az yllinoriak oldalán egy-két század ardas lovas; egy, a nemzetségek felderítőiből összeválogatott század pedig a Kémlelők soraiban szolgál a Fekete Határon.

Viselet

“Öv az asszony derekán, nyereg kecske hátán.”

A férfiak legfontosabb ruhadarabja a jobb csípőnél és vállnál záródó posztó- vagy selyemköntös. Ez általában sötét – kék, fekete – színű; fekete színű csizmájuk és buggyos nadrágjuk is. Nyáron semmit sem viselnek alatta, télen színezetlen gyolcsingre húzzák a köntöst – olykor

kettőt is, egy vékonyabbat és egy vastagabbat -, illetve díszes szőrmebundát, a szegényebbek birkabőrbundát viselnek a köntös fölött. Ruhájukat fémveretes övvel fogják össze, ezen függ a késtok, valamint a tűzszerszámtartó (egy férfi sosem jelenhet meg öv nélkül; alváskor is fejük alá teszik, vagy fejük fölé, a rácsfalra, de még ilyenkor is mindig becsatolják). A szorosra húzott öv feletti mellrész zsebként szolgál. Fejükön fekete, kerek prém- vagy nemezsapkákat hordanak.

Az övön jobboldalt hordott kés tokját vékony lánc rögzíti az övhöz. Idegen sátorba lépéskor a vendég kiveszi övéből a kését, amely így a láncon függve nagyjából a térdét veri – ezzel jelzi békés szándékait.

A férfiak hajukat egészen rövidre vágva viselik, vagy fejüket tarra borotválják; a kisfiúk hosszúra növesztett, fonatlan haját a felnőtté avatáskor vágják le. Bajuszt viselnek, szakálluk azonban, az áll alatti részt kivéve, kitépkedik.

A női viselet fődarabja egy ujjatlan, kiszélesedő szoknyarészű, földig érő, a bal csípőnél-vállnál záródó, élénk színű – zöld, világoskék, piros, lila – ruha, a nyaknál mély kivágással. Meleg időben csak egy elütő színű, a kivágást takaró inget viselnek alatta; hűvösebb időben pedig a kettő között egy, a férfiakéhoz hasonló, de színben a felette hordott ruhával harmonizáló köntöst viselnek. Mindhárom ruhán sok a hímzés, a gyöngydíszítés. A ruhákat derekukon rejtett zsinórokkal húzzák össze, mivel övet csak férfiak hordhatnak. A szorosra húzott zsinórok fölötti részbe, a felső gombokat megbontva, a nők akár még a csecsemőjüket is beültethetik. A nők fejfedője is kerek alapú, télen rókaprémmel szegett, nyáron hímzett, gyöngyökkel díszített; a férjezetlen lányoké lapos tetejű, az asszonyoké sátorforma. A nők csizmája vörös, de formára ugyanolyan, mint a férfiaké: hegyes, felkunkorodó orrú, szélesedő szárú, lovaglásra való.

A lányok – és az özvegyek – hajukat hátul fogják össze egy varkocsba, az asszonyok viszont oldalt kettőbe, amelyeket elől viselnek. A varkocsokat gyakran ékesítik függődíszekkel, színes szalagokkal – hitük szerint a hajba font ezüst ékszer megvédelmezi a rontástól (hasonló okból a fiúk és a férfiak is gyakran hordanak ezüstöt: kis karikát a jobb fülükben, vagy gyűrűt a jobb kisujjukon).

Szállás

*Üregét a borz is palotának véli,
üres sátorában kánná lesz a koldus.*

Az ardasok is – ahogy az yllironi pusztáktól a shadoni határig mindenütt – könnyen szétszedhető, 4-6 mállás állattal vagy egyetlen kétökrös kordéval szállítható, gyorsan összeállítható nemezsátrakat (jurtákat) használnak. Felállításnál először kijelölik a sátor helyét, figyelemmel az égtájakra, hiszen a bejáratnak mindig délre kell néznie, valamint előre odahordják a nagyobb holmikat, berendezési tárgyakat, amelyek utóbb már nem férnének be a felállított sátorba. Ezután az összecusukható rácsokból (általában 6 darabból) felállítják a sátor falát; a rácsok közé kerül a délre néző, küszöbös-szemöldökfás ajtó (az ajtóhoz számos hiedelem kötődik, így például tilos a küszöbre rálépni, a szemöldökfát megérinteni, vagy tilos bármit is a küszöbön keresztül kiadni). A rácsfalakra támasztják a tövüknél ívelt tetőrudakat, amelyek középen a tetőgyűrűbe futnak össze. Ezután kerülnek fel a falakra és a tetőrudakra a kötelekkel leszorított nemezdarabok – hidegebb időben két- vagy háromszorosan is. (Nyári hőségben viszont “feltűrik” a nemez alját, hogy a hűsítő szél átjárhassa a sátrat; ilyenkor persze a tűzhelyet is kiköltöztetik a sátoron kívülre.) A tetőgyűrű belső karikáját, a füstnyílást külön, kötelekkel nyitható-csukható nemezdarabka fedi.

A sátron belül mindennek és mindenkinek megvan a maga helye. A sátor jobb (a szent láda és a tűzhely között állva, a bejárat felé fordulva, vagyis a nyugati) oldala a férfiaké, a bal oldala a nőké és a gyermekeke. A bejárat melletti, déli rész a legkevésbé előkelő, míg a bejáratl szemközti, északi rész a legszentebb, legtiszteltebb hely – ez a szent tárgyaknak a helye, tőle jobbra van a sátor urának ülőhelye, mellette pedig az előkelő vagy csak kedves vendégek, azok hiányában pedig felnőtt fiai foglalnak helyet.

A sátor közepén áll a fűtést is biztosító tűzhely, vas háromlábbal, rajta az üsttel. Mögötte, szemben a bejáratl, a szent láda, rajta a különféle ős- és szellemábrázolásokkal, áldozati csészékkel. A kettő között

teázóasztalka – alacsony, hiszen széket nem használnak, ehelyett szőnyegekre, párnákra ülnek.

A jobb oldalon, a nyugati részen alszanak a férfiak és a fiúk a nemezszőnyegre terített bőrökön, balra pedig, a keletin, előbb a sátor ura feleségével – ha özvegy, úgy a férfioldalon a helye –, majd a lányok. Napközben a hátsó részt szép szőnyegek, párnák, a tetőrudakról lelógó színes kendők, függönyök díszítik. A falak mellett sorakoznak a festett ruhásládák, az összehajtogatott bőrök és szőrmék. A sátor elülső felét általában nem fedi szőnyeg, itt is ládák, tárolóeszközök állnak, no meg a női oldalon konyhaedények, élelmiszer, a férfiaknál szerszámok, eszközök.

A szálláson a sátrakat köralakban állítják fel, úgy, hogy a szállásúr sátra kerül a körív legészakibb pontjára, mellé pedig az idősebbek, a rangosabbak sátrai kerülnek. A családi sátrak közé apróbb jurákat is állítanak, raktáraknak, műhelyeknek, és kora tavasszal, ha túl hideg az idő, ilyenekbe kerülnek az anyaállatok és újszülötteik is. Éjszakára a sátrak közötti térbe terelik a szálláson található állatokat.

Állattenyésztés, vadászat, földművelés

*Meleg tavaszi szélben
melletted ki jár majd?*

*Fekete földön
feküdnél egyedül?*

*Báránycád nélkül
bús lesz a bizonytal!*

Az ardasok “nomádok”, azaz nagyállattartó, legelőváltó gazdálkodást folytatnak: évszakonként váltják legelőiket és szállásaikat, amelyek általában ugyanazon folyó mellett találhatóak. (És ugyanazon a parton, hiszen a vízfolyások mindig elválasztják a szállások, zászlók, nemzetségek, vagy akár törzsek levegőit.) Ha lehetőségük van, a forró nyarakon

szívesen húzódnak fel a hűvösebb hegyi legelőkre. Az állatok télen-nyáron a szabadban vannak, és takarmányt, istállót nemigen ismernek; csak a fagy vagy a szél elől húzódnak éjszakára olykor ideiglenes, összetákolt karámokba. (Természetesen a nagyobb szállásokon a szolgák gyűjtenek valamennyi takarmányt, de még itt is jórészt legeltetéssel biztosítják a hátsólovak táplálékát.) Nem csoda hát, hogy ha túl sok hó esik (fehér vész), vagy ha aszály perzseli a legelőket (fekete vész), tucatjával hullanak az állatok.

Az ardasok elsősorban lovat, szarvasmarhát és juhot, kisebb számban az utóbbiakkal együtt kecskéket tenyésztene. Egy átlagos szállás állatállománya 250-300 juh, 70-80 ló és 40-50 szarvasmarha. Lovaik kis termetűek, de rendkívüli módon szívósak. Általában 20-30 kanca alkot egy szabadon tartott ménest, egyetlen csődör vezérlete alatt. Lovaglásra főként herélteket használnak. Szarvasmarháik is kisebbek, igénytelenebbek, mint általában a földműveseknél. Az állatoknak húsa és teje – a lovat, a juhot és a kecskét is fejjük – mellett bőrüket, szőrüket, csontjukat is felhasználják. A bőrből ruhát, lószerszámot, edényeket, a juhok gyapjából szövetet és nemezt készítenek. A bőrkikészítés és a nemezkészítés női munka, amelyet a családok – de olykor a közeli szállások – asszonyai és lányai közösen végeznek.

A régi időkben gyalog járt az ember. Hogy valami kis zsákmányt szerezzen, egész napját végigloholta. A sok szaladgálástól az ifjaknak bokáig, a véneknek térdig kopott a lába. A lovak viszont még nem ismertek se kantárt, se nyeret, szabadon járták a széles mezőket. Micsoda idők is voltak azok!

Hanem a szarvasok népe is a pusztát járta, és törvényt nem ismerőn gyakorta tévedt a lovak legelőire, elfogyasztva azok elől mind az édes füvet. Próbálták ugyan elűzni őket a lovak, ám lábukat a szarvasok szaporábban szedték, ha az egyik mezőről elkergették őket, a másikra tértek, ha onnét űzték el őket, visszamentek az előbbire, hiába futották hátukat habosra a lovak.

Összegyűltek, tanakodtak, hogyan kerülhetnének mégis a szarvasok fölébe, hogyan űzhetnék azokat határaikon túl. Végül arra jutottak, az ijjal vadászó embert kéri meg, pusztítsa el a szarvasok népét. Hanem az emberek azt felelték:

- Hogyan is tudnánk ezt megtenni? A felső égből aranyláncon két éles fület bocsátottak alá a

szarvasnak: három napra lopakszunk tőle, mégis meghall minket! Aranyláncon szelet ízlelő hosszú orrot bocsátottak le a szarvasnak: három napra lopakszunk tőle, mégis kiszagol minket! Ha négy fürge bokáján megugrik, térdig kopott két lábunkon sose érünk a közelébe! Hanem ha engednétek, hogy hátatokra nyeretegyünk, szájatokba zablát, úgy a közelükbe férközhetnénk, mind lelőhetnénk!

Hosszan tanakodtak a lovak, és arra jutottak, a legfontosabb, hogy legelőik visszakapják, a szarvasok tetteit megtorolják, eltűrték hát, hogy hátukra nyereg, fejükre kantár kerüljék. Így lett a ló az ember szolgája, és ezért van, ha az ember szarvast lát, hátsára kapva azonnal üldözni kezdi.

A vadászat célja részben az élelemszerzés, részben az értékes szőrmék beszerzése, részben pedig a harci gyakorlat és a szórakozás. A leggyakoribb zsákmányállat a farkas és a róka, hiszen ezek jelentik a legnagyobb veszélyt állataikra. Ezekre elsősorban lóhátról, íjjal vadásznak. A folyók, tavak nádasában élő vízimadarakra is íjjal, olykor, főként a nemzetségfők és családtagjaik, idomított sólymokkal, héjakkal vadásznak. (Igaz, az utóbbi időben ez a szokás, érthető okokból, kiveszőben van...) Kisebb állatokra, elsősorban nyúlra, hol kutyával, hol lóháton, íjjal vagy ostorral mennek. Néha – főként kora tavaszkor, állataik ellésekor – csapdákat is készítenek.

Vadlóra – amely egyes nomád törzseknél kedvelt csemege – vagy ragadozó madarakra az ardasoknak szigorúan tilos vadászni; ezenfelül nemzetségről nemzetségre még számtalan előírást és időszakos tiltást kell betartaniuk.

Ha épp folyóparton tartózkodnak, ha nem is túl nagy mértékben, de halászzal is foglalkoznak. A szállások férfiai közös hálóikkal próbálkoznak, amit olykor a mellékágak fonott nádgáttal történő elzárásával is segítenek. Magányosan horgászattal vagy, ívási időszakban, íjjal és szigonnyal ejtik el a halakat.

A nomádoknál – ellentétben a sztereotípiákkal – sosem ismeretlen a földművelés, noha tény, hogy az állattenyésztéshez képest alárendelt szerepet játszik. A szállások mellett kisebb veteményeskerteket, olykor, főleg a folyók, tavak közelében, gyümölcsösöket is találni. Emellett a szállások közelében gyakran vetnek tavasszal árpát

és kölest, ősszel pedig rozstot – igaz, nem túlságosan kiemelkedő terméshozamokkal.

A fentiekből következik, hogy ételeik túlnyomó többségét a tej- és húsételek sokasága teszi ki. Számtalanféle erjesztett, forralt, savanyított tejételt ismernek; külhoniak leginkább az erjesztett tejet, valamint az ebből párolt tejpálinkát emlegetik. Ezek azonban, az elterjedt hittel ellentétben, általában tehéntejből készülnek, mivel kancatejet nagy mennyiségben csak az igazán gazdagok képesek felhasználni, akiknek méneseiben elegendő szoptató kanca van. A többség inkább csak ünnepeken, rangosabb vendégek látogatásakor vagy betegség idején veszi elő a kancatejes tömlőt – no meg persze az áldozati szertartások során.

A szoptatási időszak végével a húsételek kerülnek előtérbe. A lovat is megeszik, de legjobban a juhhúst kedvelik. Ha lehet, az állatokat vérük kifolytatása nélkül ölik meg, hogy ne sértsék meg a vérben lakozó lelket. Leggyakoribb húsételük a sós vízben főtt húsdarabkákból készült leves, amelybe csak ritkán kerül bármiféle zöldség. Ha frissen leölt állatot főznek (vagy, jóval ritkábban, sütnek), annak részeit meghatározott rendben osztják ki a családtagok, vendégek között: a fej a legelőkelőbb, utána a lapockák és a lábak alsó része következik, a sorrendben leghátul álló lányoknak az állat szíve és szegye jut. A fel nem élt húst nyáron sós vízben ásztatással és napon szárítással, télen a füstnyílásba akasztva, füstöléssel tartósítják. A gabonaalapú ételek közül főleg hamuban sült lepényféléket, apró, hússal töltött, állatforma süteményeket és híg tejes-húsos kásaféléket készítenek.

Nagyon fontos szerepe van a teának. A teához használt növények levelét tömbökbe préselik, és főzés előtt a teatéglából farigcsálják le a szükséges mennyiséget. A tea készülhet sós vízben (fekete tea) és tejben (fehér tea); a kész teába gyakran vaját, faggyút raknak, de olykor lisztet, fűszereket is. Az elkészült teát szigorú rangsorrendben osztják ki a jelenlévők között; az első csészét, amelyet a család feje vagy a legtekintélyesebb vendég kap, megízlelés előtt a jurta gazdaszemlére kell köszönteni. A vendégnek egyébként mindig friss főzésű teával

kell kedveskedni, ennek elmaradása (vagy a kínálás visszautasítása) súlyos sértésnek számít.

Szokások

Születés

*Aprócska halból is lehet levest főzni,
a leánygyermek is kedves az apának.*

A legsúlyosabb csapás, amely egy anyát vagy apát sújthat, a gyermektelenség (noha az is elég baj, ha valakinek nem születik fia); a gyermek születése viszont a legnagyobb ünnepnap. Szüléshez külön vajúdjúrtát állítanak fel, kicsit arrébb a szállástól, ebbe férfinak tilos belépnie. Az apa amúgy is kilovagol az állatokhoz, ott várja a hírhozókat. (Fiú születésekor a hír hozójának az apa vagyoni helyzetének megfelelő ajándék dukál, ezért van, hogy kánfiak születésekor lovasok sokasága indul a kán keresésére.) A születési rítusok egyik legfontosabbika a köldökszinór elvágása, a gyermek az ezt végző asszonnyal (köldökanya) fiktív rokonságba kerül, a gyermekek köldökszinóráját pedig a szent ládában őrzik.

Az ikerszülés különösen nagy jót jelent (ezért aztán, ha állatnál történik, az egyiket a rokonoknak adják, hogy megosszák a szerencsét). A hősénekek hősei nagyon gyakran hármasiker tagjai (vagy akár többes ikreké, de általában ilyenkor is csak három fiú van, a többi lány).

A csecsemőre, pár éves gyerekekre féltő gonddal vigyáznak, számtalan oltalmazó szertartással veszik körbe. Ezek közül talán legismertebb, hogy a gyermeket tilos dicsérni, mert ez felkelti az alsó, gonosz szellemek irigységét, akik azután megpróbálják elrabolni. Dicsérni mindig a szülőket, főként pedig az őseit dicsérik, azért is, mert az így felidézett ősök kötelességüknek érzik a gyermek védelmezését.

A névadásra szerencsés napon kerül sor, a kiválasztott nevet (általában fiúnak apai, lánynál anyai ős nevét), tisztító szertartások után, egy sámán suttoja a gyermek fülébe. Mindazonáltal e nevet csak a családtagok ismerik, és az áldásszövegek, gyógyító ráolvasások kivételével ők sem használják; csupán a felnőtté avatáskor válik közismerté az ardas fiú vagy lány neve. Addig óvónéven szólítják: ez gyakran csupán számnév (pl. "Harmadik", ti. gyerek), növény- vagy állatnév; a csecsemőket, akikre különösen veszélyesek a gonosz szellemek, egyenesen "Csúnyácskának", "Butának" stb. nevezik.

Menyasszonyváltás, lányrablás, házasság

*Lánytalan anyának lányává lett,
nővértelen öccsöknek nővérévé lett
ifjú, szép menyünk, ím, megérkezett.
Szemöldökfánk előtt fejet hajtson,
szemöldökfánkat bekenje vajjal,
küszöbünk előtt meghajoljon,
küszöbünkre lábával ne lépjen,
tűzünk előtt térdét meghajltsa,
teával áldozzon a tűz gazdájának,
öreg bölcsőnket ölelve köszöntse,
hét évig hajtsa az öreg bölcsőt,
fiai sírását hét évig hallgassa,
lányai sírását hét évig hallgassa,
unokáinak számát se tudja!*

Az ardasoknál a szülők rendezik el a házasságot, de a gyermekeknek – főként a fiúnak – is van beleszólása a dologba, így korántsem ritka a szerelmi házasság. A menyasszony rendszerint távoli szállásról, olykor másik nemzetségből érkezik, nagyon gyakran az anya rokonságából. Bárhogy is, a házasságot hosszas alku előzi meg, amelyben a szülők megegyeznek a menyasszonyváltás mértékéről: állatokról, értékes prémekről, más vagyontárgyokról. Minél rangosabb a család, annál többet kell kérniük a lányukért, egy kánlányért – nomád szemszögből – óriási vagyont, méneseket, hatalmas nyájakat kell fizetni.

Az utazók, akiknek mindig a szokatlan a legérdekesebb, gyakorta fölemlegetik a lányrablást, noha az valójában korántsem olyan gyakori – a

valódi lányrablás pedig végképp nem. A saját nemzetségen, törzsön belüli lányrablás, ami a lány akarata ellenére történik, lótolvajlással vagy gyilkossággal egyenértékű, és az elkövető így is bűnhődik. Idegenből lányt (akárcsak lovat) rabolni természetesen nem bűn, hanem virtus, ám mert könnyen összetűzésekhez, vagy akár háborúhoz vezethet, a nemzetségtől inkább ajándékokkal megrakodva visszaküldi az elrabolt lányt – e váltságot azután behajtva a rabló családján. Sokkal gyakoribb, és elfogadottabb, ha a nőrablás a lány (csak eladósorban lévő lányról lehet szó, hiszen asszony vagy gyerek elrablására nincs mentség) beleegyezésével történik.

Ha a lány szülei nem egyeznek bele a házasságba, a fiú elrabolhatja – vagyis inkább elszóktetheti – a lányt. A “társadalmilag elfogadható” rablásnak megvannak a maga “alaki kellékei”, így a lányt csakis éjszaka, a család jurtájából lehet elvinni; minden más esetben a rabló a fejével lakol. Igaz, ilyenkor sincs biztonságban, mert a családtagok fegyverre-lóra kapva üldözni kezdik, és ha utoléri, végezhetnek vele. A rabló, akár egymaga, akár társaival hajtja végre tettét, nem onthat vért. Ha viszont sikerül édes terhével saját jurtájáig jutnia, és itt a lány az ajtókeretbe kapaszkodva megtagadja, hogy rokonaival hazatérjen, a lányrablót és családját nem érheti bosszú. Ekkor menyasszonyváltságot sem kell adni, habár ha nem emiatt történt a lányrablás, általában fizetnek, busásan megtetézve, hogy a két család közötti kapcsolat helyrejöjjön, vagy legalábbis ne romolják meg véglegesen.

A leggyakoribb eset azonban az, amikor a lányrablás valójában a két család tudtával és beleegyezésével történik. A lányért ugyanis a szülőknek kötelességük magas váltságot kérni, akkor is, ha tudják, hogy azt a reménybeli vő és családja képtelen megfizetni. Így azután a megbeszélte éjjelen a fiú “rajtaüt” a szálláson, a jurtába behatolva elrabolja a lányt, a rokonok pedig tessék-lássék az üldözésekre indulnak. A “bosszúszomjas üldözők” gondosan vigyáznak, nehogy idő előtt beérjék az üldözötteket, és inkább tűnnek vidám násznépnek, mikor végül a fiú jurtájához érnek.

A lakodalom előtti időszak mindkét rokonságban a szorgos munka időszaka: a vőlegény rokonsága adja a jurtát (kivéve a legkisebb fiúnál, aki az apai sátorban marad, utóbb azt ő örökli), a menyasszonyé a berendezést (a háromláb és a szent

láda kivételével). Ezenkívül a vőlegény nőrokonsága ruhákat varr a menyasszony számára, a vőlegény pedig az esküvőn leendő anyósától kapott ünnepi ruhát visel. Kevéssel az esküvő előtt az ara végiglátogatja apai rokonságát, hogy elbúcsúzzék tőlük, hiszen átkerül egy másik családba.

A lakodalmat a menyasszony családjánál ülik meg, ide érkezik hajnalban a vőlegény és rokonsága. A hosszas lakomázás közben a lányt rokonsága elbúcsúztatja, a párt fehér nemezszőnyegre térdeltetve megáldják, majd az ifjú asszony haját kibontják és két varkocsba fonják. Végül a menyasszony végleg elbúcsúzik családjától, háromszor meghajolva apja, hétszer a szent láda felé, majd fivérei és unokatestvérei kíséretében vonul férje szállására, ahol anyósa üdvözli. A lányt akkor fogadják be véglegesen új családjába, amikor először áldoz a tűzhely gazdászellemének és a család őseinek, először kínálja teával apósát és anyósát.

Ritkán, de előfordul, hogy egy férfi második, harmadik feleséget vesz az első mellé. Ez inkább a törzsfőknél fordul elő, ahol a házasság a politikai szövetségkötés egyik eleme. Más esetben a gazdag, de gyermektelen férfiak vásárolnak újabb feleséget, mintegy meddőséggel vádolva meg az elsőt (*Köves talajra kölest vetni minék?*) Ezzel azonban egyrészt magukra haragítják az asszony rokonságát, másrészt pedig, ha a második feleség sem fogan gyermeket, könnyen szégyenbe kerülnek (*A kiherélt mént nevetik a kancák.*) Jóval gyakoribb, hogy a gazdagabbak rabszolga-ágyast fogadnak ágyukba. Bár valószínűtlen, hogy egy rabszolgától született fiú valaha is kánná váljék, egyébiránt az ágyasoktól született gyermekeknek, ha megbecsülésük eleinte kisebb is, ugyanakkora örökrész jár.

Halál, temetés

*Zászlót visznek, de nem hadba,
öten mennek, négy jön vissza.*

A halottas jurta tetejére zászlót tűznek: egy kopját, rajta vörös (gyermek), kék (nő), fekete (férfi) vagy fehér (öreg, igen tisztelt férfi) szövettel. (A sátor tetejére tűzött sárga zászló ragályos betegséget jelent, felszólítva az utazókat, hogy nagy ívben kerüljék ki a szállást.) A megmosdatott, legjobb ruhájába öltöztetett halott egy éjszakán és egy napon át a jurta főhelyén fekszik, arccal a tűzhely felé fordítva, szemét saját jobb kezével takarja el. Napnyugtakor viszik ki a sátorból, méghozzá nem az ajtón keresztül, hanem a rácsfalat megbontva a keleti oldalon. A fehér nemezbe burkolt holttestet négy férfirokonnak kell cipelnie, legalább az utolsó métereken. A legtöbb szállásnak saját temetőterülete van, máskor a rokon szállások népe közös helyre temetkeznek. A nyugat felé tájolt sírt mélyre ássák, és a holttestre köveket helyeznek, hogy a sírt a dögevők ki ne kaparhassák. A sámánokat nem temetik, hanem egy eldugott helyen magas faépítményre helyezik, hogy a sámán lelke könnyen a Felső Égbe emelkedhessen (vagy épp ellenkezőleg, elégetik, ezzel elpusztítva a lelkét is, reményeik szerint, mindörökké).

A sírba a férfit fegyverekkel, a nőt ékszerekkel teszik, a gyermek mellett elhelyezik legkedvesebb játékszereit. A sír fölött juhot vágnak, és véré a sírba csorgatják. Harcosoknál gyakori, hogy kedvenc hátasukat is feláldozzák: ekkor a ló koponyáját és lábszárcsontjait is a sírba helyezik, a bőrét pedig egy rúdon a sír fölé lógatják. A sír fejéhez mindig odatűzik a halotti zászlót; ha a szegény család nem engedheti meg magának a hátsaló feláldozását, akkor is levágják annak farkát, és azt is a zászlóhoz rögzítik.

A hazatérők a jurtába belépés előtt tüzet lépnek át, így tisztulnak meg. A jurtába visszatérő család közösen fogyasztja

el a feláldozott állat húsát; ilyenkor mennél több családtag és vendég üli körbe a tüzet, annál elégedettebb a halott szelleme. Az állatot rituálé szerint osztják szét a jelenlevők között, szemét az özvegy kapja ("örizd tekintetét"), a szívét a legidősebb fiú vagy lány ("apád/anyád szíve benned dobogjon tovább").

A gyász színe a fehér, a közeli családtagok egy éven át valamilyen fehéret viselnek (pl. fejkendőt, a csukló köré vagy a hajba kötött szalagot, stb.). A sírástól viszont – akár a temetés során, akár később – tartózkodni kell, mert az gátolja a halott lelkének a távozását, és könnyen újabb halálesetet okozhat. A hetedik és a negyvenkilencedik napon a családtagok meglátogatják a sírt, majd újabb vacsorán vendégelik meg az elhunyt lelkét; végül a halál első évfordulóján újra juhot (a gazdagabbak fiatal, fehér mént) áldoznak.

Az özvegyről, az árvákról a nagycsaládnak, az apai rokonságnak kell gondoskodnia, nekik kell támogatniuk, segíteniük a férfi nélkül maradtakat. A gyermektelen özvegy újra férjhez mehet, vagy visszatérhet anyai rokonságához, ha akar; még afölött is szemet hunynak, ha egy fiatal, fiatlan özvegy választ új férjet, bár ennek az utóbbinak ekkor mindenképp az elhunyt rokonságából kell lennie.

Ünnepek

Az ardas (és általában a nomád) év, valamint az ünnepek az évszakok és az állattenyésztés ciklusaihoz igazodnak. Az újévet az ősz legvégén, a téli szállásra költözés előtt tartják, ekkor emlékeznek meg az elmúlt dús évről, és készülnek fel a tél ínségére. Családi ünnep ez, töménytelen étellel. A férfiak az újév ünnepén adnak hozzá egy évet életkorukhoz.

Nem igazán tekinthető ünnepnek a télközép, az év legsötétebb éjszakája. Ekkor szerte az ardas pusztán máglyák lobognak a szabadban, és éjközépkor a családfők gyújtónyilakat lónek az ég felé, hogy "felgyújtsák a Nap tüzét"; eközben a sámánok rettenetes utazást tesznek a Túlvilágban, hogy Zherlig kántól újabb évnvi haladékat könyörögjenek ki a Földvilág számára.

A tavaszi szállásra átköltözve tartják meg a fehér ünnepet. Családi-nemzeti ünnep ez, a külön szállásokon élő családtagok átlovagolnak

egymáshoz, és közösen áldoznak az ősök szellemeinek. Ez a lakodalmak hagyományos időszaka is. A fehér hónap végén a nemzetségfő a szállásurak jelenlétében áldoz három fehér lovat és hét juhot a nemzetség szellemeinek; ha pedig elhunyt az év során, ekkor kerül sor a törzs- és a nemzetségfő megválasztására.

Nyár elején tartják a csikóünnepet, a növendék állatok elválasztása és a birkanyírás után – ez a nemzetség legnagyobb, közös ünnepe.

„...az elsők már napokkal korábban megérkeztek, és az ünnep előestéjére a sátorváros a sokszorosára duzzadt. Kiabálás és nyerítés, por és bűz tette pokollá nappalainkat és rabolta el éjszakai nyugalmukat... ..Reggel aztán mindenki kivonult a tábor szélére. Fehér nemezszőnyegeket terítettek a földre, majd az asszonyok kihordták rá apró gyermekeiket. Az éktelen sivalkodást szerencsére hamar elnyomta a lovak robaja. Sosem láttam még egyszerre ennyi lovat, ahogy körbe-körbe vágattak a csecsemők körül, mind többen és többen, mind gyorsabban és gyorsabban, mind szűkebb és szűkebb körökben. A legbensőbb lovak már a fehér szőnyegek szélén tapostak, innét úgy látszott, a paták bizonyost széttiporják az apró testeket – de köröttünk mindenki csak ujjongott és kiáltozott. (Egyébiránt, mint utóbb elmondták, aki valakit körbejár, annak erőt ad hitük szerint – vagyis lovaik erejét akarják így átplántálni újszülötteikbe.) Ezután a sámánjaik jöttek elő, kiáltozva és dobolva, míg a legöregebb sámán és nemzetségfő járta körbe a nemezszőnyeget, egy hatalmas sajtárból bősséggel meglocsolva tejjel a gyermekeket. Távoztukkal berohantak az anyák, felragadva csecsemőiket, és némelyikük – tisztesség ne essék – ott, mindenki előtt bontotta meg mellén a ruhát. Hogy eltávoztak, vagy egy órán keresztül állatok nagy tömegét hajtottak el előttiünk, kancákat csikóikkal, anyajuhokat és bárányokat, fel és alá ugrádozó kecskegidákat, a sámánok meg mindenfelől kancatejjel szórták őket.. ..Ekkor szalagokkal felékesített lovat vezettek elő, negyvenháromat, mert negyvenhárom zászló alkotja a nemzetséget. Tíz-tizenkét éves fiúk kapaszkodtak a nyeregbe, vagy épp a lovak hátára, mert némelyikük csak egy nemezpokrócot terített maga alá, vagy még annyit sem. Felsorakoztak egy lándzsával karcolt vonal mögött, a lovak fújtattak és toporogtak, forogtak és remegtek, majd a nemzetségfő kiáltására kivágtattak a táborból, minthogyha démonok űznék

őket. Bár ami kiáltozás volt ekkor, még a démonok is megfutottak volna. Ifjak számosan kísérték a versenyzőket az első mérföldrőken, majd visszatérve le-fel futtatták lovaikat a tábor előtt, tompa kopjával döfködtek egymást, rudakra tűzött tököket aprítottak kardjaikkal, félmeztelen birkóztak a földön – egyáltalán mindent megtéve, hogy magukra vonják a felékszerezett lányok figyelmét, akik (miként nálunk Pyarronban, mert a lány csak lány mindenütt) látványosan nem ügyeltek rájuk, de a szemük sarkából azért igencsak arrafelé pislogtak... ..Végre visszaért az első fiú, tőle alig néhány lóhossznyival lemaradva a második. A remegő lovat a tábor közepére vezették, ahol a nemzetségfő még hajadon lányai csutakolták le, fontak a sörényébe aranszín szalagokat. A győztes szállás népe azontúl egész nap úgy lépdelt pöffeszkedve, minthogyha ők hugyozták volna a Gályák tengerét... ..Azután újaszok versenyeztek, méghozzá asszonyok is együtt a férfikkal. De nem úgy, mint nálunk, mert nem csupán célba lőttek, hanem a földre karcolt kisebb-nagyobb körökbe is, hol távolból, hol meg szinte maguk elé. Egy vénember nyert (mondják, megszakítás nélkül már nyolcadjára), és a nemzetségfő saját párnáihoz vezette, leültette, maga pedig amannak lábaihoz térdelt, saját kezével kínálva teát az öregnek... ..Azután birkózók jöttek, erőskarú, csupasz mellű-lábú, prémsapkás férfiak, hogy párosával összekapaszkodva tapossák a port, mindegyre csak azon igyekezve, hogy ellenfelük a földre szorítsák; akinek valamely testrésze övön felül a földhöz ért, veszített. Mind kevesebben maradtak az ujjongás közepette, míg végül egyetlen maradt legyőzetlen, kinek súlyos aranylánccal kedveskedett a nemzetségfő (mondták köröttem, hogy a nagy folyón túlról, a zartügjajoktól jött; tán ezért nem ültették őt is a főhelyre?)... ..Másnap reggel elővezették a már pihent győztesét a tegnapi futtatásnak. Arannyal igencsak ékesített lószerszám volt rajta, a másodiknak és harmadiknak beért lovon meg ezüsttel vert nyereg és kantár. A nemzetségfő ménésének gazdája egy fertályórán át dicsérte a hátasok és őseik nemességét, jeles tulajdonságait – nekünk bizony nagy unalmukra, de láthatólag a hallgatóság

gyönyörűségére. *(Arról nem is szólván, hogy nemigen értem, mit lehetett annyit dicsérni azokon a lovakon: túl kicsik, de a fejük az bizony nagy, a lábaik meg vastagok és rövidek.) Mikor végre bevégezte, a nemzetségfő sátra mellől előhozták a lófarkas lándzsákat, a gyermekek kezeibe nyomták, megszórták őket kancatejjel, majd gyűrűbe zárta őket a nemzetségfő testőrsége, száz páncélba bújít harcos. Mint elmondták, a nemzetség összes legelőjét körbelovagolják, miként teszik ezt minden évben...*

(Pyarroni diplomata titkárának magánfeljegyzése)

Nyár végén, a nemezkészítési időszak lezárultakor tartják az asszonyünnepet. Az ünnepen csak lányok és asszonyok vehetnek részt, olyannyira, hogy még ők is kancákon lovagolva érkeznek. Különös, vad, veszélyes éjszaka ez, amikor a legerősebb sámánok hatalma is semmivé válik, s a Túlvilág fúria-szellemi kóborolnak a pusztán, a szállások biztonságát elhagyó férfiakra vadászva. A nők ekkor adnak hozzá egy évet életkorukhoz.

Nyelv, költészet, varázslás

Kimondott szó: kilőtt nyíl.

Az ardas nyelv az úgynevezett “déli nomád nyelv” egyik nyelvjárása (habár eléggé élénk képzelőerő kell például a nyugati ardas és valamelyik keleti, shadonmelléki nyelvjárás egyazon nyelvhez sorolásához, mégha eredendő rokonságuk kétségtelen is). Egyik legfeltűnőbb jellegzetessége, hogy a szavak utolsó magánhangzója – bizonyos hangtani helyzetekben – redukálódik: így lett a “köznomád” zeginből és kedzsinből szekn és kecsn, hogy csak a nemzetségeveknél maradjunk. Az ardasoknál a pyarronit szinte senki sem beszéli, leszámítva néhány nyughatatlan vérű vándort, a lókupeceket, az yllinori seregben szolgálókat – bár

legtöbbször az ő nyelvismeretük is meglehetősen hézagos.

A beszéd szent, mágikus cselekedet. Ezért van, hogy egy ardas ritkán beszél sokat, nem locsog-fecseg, inkább szól keveset, mint bármit is feleslegesen. A beszélgetésnek is meg kell adni a módját: ha két ardas találkozik, lassan, megfontoltan szólnak, és közben sokat hallgatnak. De miért is sietnének a pusztán? Másrészt pedig a kimondott szó erős és igaz; az ardas, ha megígér valamit, azt megtartja, nem keres kibúvókat. Megvetik a hamis vagy a kétértelmű beszédűeket, a szavakat csűröket-csavarókat, s meggyőződésük, hogy ilyenek nem menekülhetnek a szellemek bosszúja elől.

Így például mindenféle alkudozás távol áll az ardasoktól: igazából nem is igen tudják elképzelni, hogy valaki szándékosan többnek hazudja valaminek az árát, mint amennyit az szerinte ér. Ugyanakkor több utazó valamiféle alkudozásként érzékelt, hogy a nomád illem szerint minden meghívást, megtiszteltetést, ajándékot kéz ízben vissza kell utasítani, s csak harmadjára elfogadni; a harmadik kérés visszautasítása viszont már illetlenség, sőt sértés. Ha valaki már elsőre vagy másodjára enged a kérésnek, akkor ugyan elképesztő mértékű tudatlanságról vagy szemtelenségről tesz tanúságot (s mint ilyen, nyilvánvalóan idegen), ám az ardest köti a szava, így teljesíti azt. Pont ezért nem ajánlatos, hogy az idegen feldicsérjen bármit is, ami egy ardasé (kivéve őseit, valamint a lovát – a lovak dicsérete külön “irodalmi műfaj”, s az eposzok is hosszan tárgyalják a hősök lovainak ékességét, kiváló tulajdonságait). Túl azon, hogy a dicséret felkeltheti a gonosz szellemek irigységét, az ardasnak a nomád illem szerint ajándékul fel kell kínálnia a feldicsért holmit, s ha valaki olyan mohó, ostoba vagy tudatlan, hogy első vagy második kínálásra elfogadja a felajánlást, bizony meg is kapja. Ha viszont kétszeri visszautasítás után is megismétli az ardas a kínálást, a vendég biztos lehet benne, vendéglátója nem csupán az udvariasságnak tesz eleget, hanem valóban szeretné megajándékozni. Itt érdemes megemlíteni, hogy az ajándékot mindig két kézzel kell átnyújtani és átvenni.

Az ardasok elvárják, hogy aki beszél, az ékesszólóan, bölcsen, tartalmasan beszéljen – de semmiképp sem körülményesen, hosszadalmasan. Erre a feladatra különösen alkalmasak a közmondások (az ardas kifejezés egyenesen

“bölcsmondásként” fordítható le), amelyekből mindenki legalábbis több százat ismer, s könnyedén talál egyet-kettőt bármilyen beszédhelyzetre. Hasonló mennyiséget ismernek a találós kérdésekből is, és a hideg, hosszú éjeken ezekkel és mesékkel – főleg hősökrol szóló, epikus történetekkel illetve rövid, tréfás állatmesékkel – szórakoztatják egymást.

*Nincsen szája, mégis harap,
tüze sincsen, mégis éget.*
(csalán)

*Szakállas bölcsek a hegyen,
élnek kóró-eledelen.*
(kecskenyáj)

*Összetekert öv a lyukban,
ha kinyitod, tovacsusszan.*
(kígyó)

*Kicsi, szorgos emberek,
kinn a mezőn köröznek,
ha haragra gerjednek,
késeikkel döfködnek.*
(méhek)

*Tágas üreg mélyén
táncol a róka.*
(nyelv)

*Kilótt nyilam jól fogadják,
hasonlókkal viszonzozzák.*
(beszélgetés)

*Két fa között egy vasdarab,
kijön néha, dinnyét arat.*
(kard)

*Hús sólyom egy fészekben,
hevernek békességben.*
(tegez, nyílvevesszőkkel)

Tarka Csikó egyszer vadászni indult. Két hétig vadászott vagy háromig, a vérszíja teljesen vörös lett a sok elejtett vadtól. Hanem ahogy hazaér, állatai szétkergetve, szolgálai levágva, sátra ledöntve, róka kapirgál a tűzhelyén. Hej, de keserves hazatérés az ilyen!

Átkozódva járt fel és alá, és dühödten belerúgott a földön heverő ajtókeretbe. Annak se kellett több, mindjárt kifakadt:

- Hogy ütne ki rajtad kilencféle nyavalya! Idejön a Háromfejű démon, szétdúlja mindenét, a napnál is, holdaknál is szebb feleségét elragadja a kősvivatagon túli otthonába, és ez meg, mint a most herélt ló, csak csüggeszti a fejét, meg rugdosódik jobbra-balra! Ez nevezi vitéznek magát? Ezt szolgáltam én? Gyerekek játszadoznak a bokacsontjaiddal, te ügyefogyott!

Tarka Csikónak sem kellett több, nyomban a lovára kapott, elvágtatott a kősvivatag felé. Megállás nélkül lovagolt három héten át, míg az elejtett vadakat mind meg nem ette, tömlőjéből a tejpálinkát mind meg nem itta. De a kopár kősvivatagban nem lelt egy pocsolját sem, nem látott egy sovány mormotát sem!

Hanem végül rálelt egy szegényes szállásra. De milyen szegényes volt az, állatot nem látott egyet sem, a sátor takarója fekete volt a kosztól, és akkora lyukak tátongtak rajta, hogy egy kecske könnyedén ki-be járhatott volna rajtuk.

- Nem lakik itt már senki – gondolta a vitéz. – De mégis megpihenek benne egy fertályórányit, legalább árnyékban feküdjek egy kicsinységet.

Azzal kikötötte lovát a sátor előtti oszlophoz, maga meg nem köszönt, nem kiáltott, csak bement a sátorba. Nem volt benn sem szőnyeg, sem fekhely, de még egy láda sem, csupán egy kosztól fekete üst, meg néhány rongydarab a pusztai földön. Ám ahogy a tűzhelyhez lépett, meglátta, hogy az üst mögött egy öregember ül, de olyan öreg, hogy még a hegyek is ifjak voltak hozzá képest. Ahogy a szemét meresztgette rá, ráripakodott amaz:

- Hát nem ismeresz semmi szokást, te lófejű? Hívatlan csak a kutya meg a tolvaj lopózik be a sátorba! Híjj, ostor, jer ide!

Egy kopott ostor lógott a sátorrácsra tekerve, hanem a hívásra kioldódott, az öreghez röpített. Látta a vitéz, hogy ez nem tréfadolog, térdre borult, homlokát a földhöz verte.

- Bocsáss meg, nagyapó! Dehogyan vagyok én tolvaj! Ha meg kutya lennék, a hű

kutya az üst alját nyalja, a hűtlen kutyanak korbács az éke, hadd legyek a te kutyád, hadd heverjek a küszöböd előtt!

- No, jól van – morogta az öregember. – Látom, azért csak szorult beléd valami tisztesség. Hanem kinek a csikója lennél?

- Arag Das Noon néven neveznek engem, nagyapó – felelte a hős.

- Úgy, hát te lennél a Tarka Csikó Vitéz? Hallottam már rólad. No, ha már a sátramban vagy, van még egy kis avas tejem meg itt van ennek a tearúdnak a törmeléke, fogadd jó szívvel! – Azzal a vénember beleszórta azokat az üstbe, és szaporán fújni kezdte a parazsat, míg a trágya lángra nem kapott. – Mégiscsak vendég vagy, ülj hát ide, a főhelyre!

- Dehogyan ülsz, dehogyan ülsz! – kiáltotta a Tarka Csikó. – Ha kán lennék, ha kagán lennék, akkor sem! Nagyapám lehetnél, hogyan ülhetnék én a te helyedre!

- Lám, lám! – bólogatott az öreg, miközben megtöltött teával egy csorba csanakot. – No, igyál!

- A mi népünknel az a szokás, az első csanak a sátor gazdájáé – mondta a Tarka Csikó, és a teát a tűzbe borította. Lett is akkora sistergés, hogy gőz borította be az egész sátrat, és a vitéz semmit se látott. Mikor azután eloszlott a gőz, hófehér falú sátorban találta magát, föld helyett selyempárnán ült, kezében arany kupát tartott, az öregember pedig olyan aranyfonállal hímzett vörös köntöst viselt, hogy a szem is belekápázott. Szólni sem tudott a hős a réműlettől, csak verdeste homlokával a szőnyeget.

- Ne féljél tőlem! – nevetett rajta a vénember. – Én vagyok e vidék gazdája, a Vörösköntösű Éhes Öreg. Hanem te áldozattal jóllakattál, nagyapádnak nevezted, ugyan miféle bajt okoznék legkedvesebb unokámnak! Nesze – töltötte megint tele az aranykupát -, igyál!

Mély meghajlással vette át a kupát a vitéz, és ahogy megitta a teát, minden fáradtság kiszaladt a tagjaiból, kétannyi

erős lett, mint volt! Hej, bizony csodálatos ital volt az!

- Köszönet az italért, nagyapó! – hálálkodott Tarka Csikó. – A Háromfejű démonnal lenne holmi beszédem, meg tudod mondani, merre találom?

- Csak lovagolj tovább, három napra innét egy völgyben rálelsz a szállására. De miféle dolog az, hogy a démont kutatod?

- Szállásom feldúlta, asszonyom, Kündüst, a Szépségést, elragadta! Talán ideje lenne, hogy a démon három fejét valaki a hat kezébe adja!

- Úgy, úgy – simogatta szakállát az öreg. – Hanem azt tudod-e, miféle ez a Háromfejű? Kard nem vágja, nyíl nem sérti, emberi kéz meg nem sebzí! Éjszaka fülével a földön fekszik, hangya nem lopózhat a szállásához észrevétlen, meghallja még a fű növést is! Napkeltekor meg felül a hegy nagyságú vörös lovára, talpa a füvet szántja, a süvege az eget veri, úgy kémleli a környéket. Nem menekülhet fekete nyila elől senki! Ha egynapi járásra jutsz a sátrához, nem szabadulhatsz, a vérszíja alá kerülsz!

- Az ember sorsát billoggal égették a tenyerébe, száz lóval sem lehet elfutni előle. Ha az a sorsom, hogy a démon a fejem nyergéhez kötözze, nem illik tovább várakoztatnom – állt fel Tarka Csikó.

- Áradó folyónak, megriadt ménesnek ne állj az útjába! Ha menni akarsz, menj, én ugyan nem tartóztatlak. De mégse engedhetlek el ajándék nélkül. Híjj, ostor, új gazdádhoz! – kiáltotta az öreg, az pedig azonmód feltekeredett a vitéz övére. – Ha már indulsz, fenn a sátotakarón szárad néhány sajt, vigyél belőle bátran. És itt egy tömlő tejpalinka, ki ne száradj az úton!

Hosszan szabódott Tarka Csikó, hosszan hálálkodott, majd a lovára kapva vágatni kezdett, harmadik reggelre kiért a kősvatagból. Ahogy lovagolt, egyszer csak valami szűrást érzett homloktájon.

- Ejnye, no – morogta. – Errefelé aztán hosszú fullánkjuk van a darazsaknak.

Felnézett, és ím, egy három öl hosszú fekete nyilvessző állt ki a homlokából. Tudta már, hogy elérkezett a Háromfejű démon legelőre, és ahogy hunyorgott, a messzeségben meg is látta hegy nagyságú vörös lován a démont, ahogy lába a földet súrolja, fejeivel az eget veri.

- Hej, te Háromfejű, hogy szállnál fel pernyeként az égbe! – lovagolt oda hozzá. – Megtaláltam a nyilvesszödet, amit elvesztettél!

- No nézd, ló ül a lovon! – kacagott a démon. – Hát, ha már itt vagy, ugrass bele az üstömbe, úgyis megéheztem! Vagy talán az asszonyodért jöttél? Nem mintha nekem kellene egy ilyen világcsúfja, de a minap lenyírtam az összes juhodat, azok gyapjából épp nemez készít, erre a fejemre, ni, új süveget varr. De mit bánom én, el is viheted, ha legyőzöl engem!

- Azon ne múljék! – fogadkozott Tarka Csikó. – Nem mintha érdekelne, élsz-e vagy halsz, hanem egyik orcád csúnyább, mint a másik, még az esőfelhők is megfutnak tőled, a hátasom meg friss fűre vágyik, úgyhogy ez okból csak lenyakaználak. Lovon küzdünk meg vagy gyalog?

- Én csak a magamfajta vitézekkel küzdök meg, szolgálómmal tapostatom el a magadfajta tetveket – gúnyolta Háromfejű. – Nem úgy tűnik, mintha bármi erő is lenne a karjaidban. Talán képes vagy erre?

Felkapott egy jókora követ a földről a démon, öklébe szorította, míg néhány csepp vizet ki nem facsart belőle.

- Ez is valami? – nevetette Tarka Csikó. – Még a bölcsőben ringva is többre voltam képes! – Azzal elővett egy nagy, szürke sajtot, összeszorította, csak úgy ömlött belőle a víz.

- Eh – legyintett a démon. – Puha követ választottál! Ügyességben azonban nem érhetsz a nyomomba! Lásd csak, egy napi járőföldre széledtek szét a birkáim, ideje lenne összehajtani őket.

Leoldozta övéről a démon százöles ostorát, belevágta sarkát vörös lova oldalába, a mező egyik végéből a másikba szökkent, ötven szívdobbanás alatt mind összeterele a töménytelen juhok. Azután hatalmasat ordított három fejével, és a juhok, ahányan voltak, annyifelé futottak.

- Nem rossz – fitymálta Tarka Csikó. – Hanem bizony kifáradhattál ebbe a nagy csapdosásba! Híjj, ostor, tereld össze!

Letekeredett a derekáról az ostor, húsz szívdobbanás se kellett, összeterele mind a nyájakat, a vitéznek az ujját sem kellett mozdítania.

Ógott-mógott a Háromfejű, de be kellett látnia, erőben is, ügyességben is fölébe kerekedett a Tarka Csikó.

- Gyere csak be a sátramba – morogta. – Napkeltétől napnyugtáig lovagolva senkit nem találni, aki többet tudna falni, mint én. Ha majd vesztettél, te is az üstben végzed, meglásd!

- Holnapi eső nem oltja a szomjat, semmit sem ér az üres ígéret! Erősebb is vagyok, ügyesebb is vagyok, talán ne bírnék többet enni nálad?

- Asszony! – kiáltotta oda a Háromfejű Kündüsnek. – Apríts az üstbe száz birkát... Vagy nem is, százat meg egyet, vendég jött a sátorba!

Felragyogott a Szépséges fekete szeme, ahogy meglátta az urát, de nem szólt, beleaprította a forró vízbe a száz meg egy juhok. Letelepedett az üst két oldalára a Háromfejű meg a Tarka Csikó, de ahogy leült a vitéz, a köntöse alá rejtette a kiürült pálinkás tömlőt. Nekiálltak falatozni, a démon három szája csak úgy nyelte az étet, a hős pedig a tömlő szájába tuskolta a húst. Amikor azután megtelt a tömlő, kigombolta a köntösét, és a késével végighasította a tömlő oldalát.

- Hé, te, mit csinálsz? – értetlenkedett Háromfejű. – Ennyire sietsz meghalni, hogy felvágod a saját gyomrod?

- Mit kell óbégatni egy ilyen apró seb miatt? – vonogatta a vállát a Tarka Csikó. – Így több étel fér belém. Mindjárt le is győzlek, te kákabélű!

- Azt lesheted! – hördült fel a démon, azzal sietve megoldotta az övét, és a karmával fel is hasította a hasát. Hej, micsoda ordítás lett ott, még a puszta másik végén is hallani lehetett!

- A farkasnak a foga éles, a rókának az esze. Három fejed volt, eszed mégis semmi? – csepilte a kiszendedett Háromfejűt a vitéz. Azzal összeterele a démon minden jószágát, felmálházta az összes vagyonát, Kündüst, a Szépségest felültette a vörös lóra, százszor olyan gazdag lett, mint volt.

Ekkora hős volt a Tarka Csikó!

A szó szentségéből következik, hogy az ardasok nagy erőt tulajdonítanak az áldásoknak és az átkoknak. Az áldások az egyszerű, rövid jókívánásoktól (mint amilyeneket a sátorba

betérő vendég mond) az ünnepekhez, áldozatokhoz kötődő hosszú, rituális, formalizált áldásszövegekig terjednek. Ugyanide sorolhatóak a közismert gyógyító, bajelhárító ráolvasások is.

*Köldököd begyógyuljon,
kezed-lábad megnyúljon,
szüleid kedves gyermekévé
szaporán gyarapodjál!*
(a vendégek által a gyermek születésekor
mondott áldás)

Míthogy a kimondott szó mágikus, könnyen valóra válik, az ardasoknál ritka a káromkodás, szitkozódás. Ha azonban szükségét érzik, átkokat mondanak ellenségeikre (természetesen az átok-visszafordító formulák is jól ismertek körükben). Az átkokat általában feketére festett nyelvel, éjfélkor vagy hajnalban mondják. A legjobbnak tartott átokmondókat (akik főként nők) gyakran külön felkérlik az átkok elmondására.

*Kis fehér nyúlként szaladó
kiscsikóm elragadója, ó, átkozott,
csikóm hátán le maradjon,
csupasz földre hulljon alá, ó, átkozott,
minden csontját zúzza össze,
maradjon torz haláláig, ó átkozott!*

Az ardas dalok általában rövidek, egyetlen versszak, négy sor alkotja őket. A fő versszervező erő a gondolatritmus, a soreleji alliteráció és a paralelizmus. A sorvégi rímek ritkák, akkor is inkább csak a paralel szerkesztésből következő grammatikai rímek. A dalok igen gyakran valamilyen természeti képpel indulnak.

*Szürke héja, merre vagy,
szárnycsapkodva merre szállsz,
szép kedvesem, hol maradsz,
szálló lovad merre fut?*

*Köd borul a hegyekre,
kancám útját téveszti,
kezed reszket kezemben,*

kard árnyéka fejemnél.

*Vigasságunk elmúlik,
vitéségünk megszűnik,
öregségünk közelít,
ifjúságunk elszökik.*

*Fussál innét, te legény,
felénk többé sose térj,
hajamba nem tűznélék,
ha aranyfésű lennél.*

*Sátrád körül keringtem,
sarkad nyomát kerestem,
rám támadt a kutyátok,
rokonaid elűztek.*

*Két jó lovam sörényét
keleti szél fésűli,
kedvesemnek sátorát
kérők hada kerüli.*

*Lóra szállnék, lovam nincs,
lovat vennék, pénzem sincs,
legrosszabb mégis annak,
kinek szeretője nincs.*

Bár az ardasok többféle írást is ismernek, használnak, verseiket és meséiket szinte sosem jegyzik le; egyetlen kivételt talán csak a legnagyobb kánok, hősök síroszlopainak kövébe vésett dicsőítő feliratok, eposzrészletek jelentik.

Míg mesét, verset, találós kérdést bárki mondhat – ámbar ezek mestereit is megkülönböztetett tisztelet illeti meg –, addig az eposzok, a hősmondák elregélésére csak a kiválasztott kevesek, a *menejcsik* jogosultak. A *menejcsik* mintegy a sámánok kisöccsei, a szó mágiájának avatott mesterei, akik gyermekként kezdik tanulmányaikat, s beavatásukkor leereszkednek a Túlvilágba, ahol a “nyelvükre pecsételik” a hősmondát. A legtöbben testi hibások – vakok, sánták –, míthogy testi épségükkel fizetik meg tudományuk árát. A legrosszabbak közülük csupán néhány éneket (mondhatni, fejezetet) ismernek, a legkiválóbbak viszont akár hónapokon át képesek végigmesélni minden éjszakát. Ha egy ilyen *menejcsi* megérkezik valahová, kánnak kijáró tisztelettel vendégelik meg, és fél napi távolságról

gyűlnek össze a családok, reszketeg öregektől karonülő gyermekekig, hogy meghallgathassák őket.

Az ardas eposzok leggyakoribb hőse Menej (innét a *menejcsi* név), de igen kedveltek még Kürg vitéz, Arany Altis és Mir Tolas hőstettei is. Az eposzok számtalan énekből állnak, végigkövetik a hős életútját születéstől haláláig, sőt gyakorta több generáció – fiú, unoka – történetét mesélik el. A vitézek megküzdének gonosz rokonokkal és kegyetlen szomszéd népekkel, bejárják a Földvilágot és a Túlvilágot, olykor-olykor még a Szellemvilágba is felhágnak, rablókkal, kánokkal, szörnyekkel és démonokkal viaskodnak, feleséget szereznek maguknak, és végül boldogságot és bőséget hoznak az ardas népnek.

Az alábbi részlet egy Menej-eposz bevezető énekének legeleje, és érdekessége, hogy az Ardas Kánságot megalapító Togda kánt szerepelteti Menej apjaként:

*Kiről kezdjek
mesét mondani?
Menej vitézről
mondom mesémet!
Jaj, bizony tévedtem,
bolond módján szóltam,
dehogy Menej vitézről
mondom mesémet!
Kiről kezdjek akkor
mesét mondani?
Arany Togda kánban
apját tisztelő
Menej vitézről
mondom mesémet!
Jaj, bizony tévedtem,
bolond módjára szóltam,
dehogy Arany Togda kánban
apját tisztelő
Menej daliáról
mondom mesémet!
Kiről kezdjek hát
mesét mondani?
Fehér lovon ülő,
férfiakat lebíró,
akárki szegénynek
ajándékot adó,
Arany Togda kánban
apját tisztelő
Menej vitézről
mondom mesémet!*

*Felső kék ég alatt,
fekete földön
akkori idők
ardas népe élt;
ardas nép élén
Arany Togda kán
uralkodott.
Mind a négy égtáj
minden embere
Togda kán trónjánál
térdét meghajtotta.
Mégis Togda kántól,
magtalan maradván,
öröm és vidámság
örökre elszállt.
Hetvenszárnyú palotában
hiába járkált,
arany trónusán
aggódva üldögélt:
“Most, ha egyet szólok,
mindenki szolgál,
akinek feje van,
fejet hajt előttem,
akinek térde van,
térdet hajt előttem,
négy világtájon
nevemet tisztelik!
Hanem, ha meghalok,
mi marad mindebből?
Birodalmam akkor
bizony lehanyatlik,
kedves népemre
keserű idő jön:
éhséget nem ismerők
éhezni fognak,
szűkölködni nem tudók
szegényekké lesznek,
ardas népem akkor
árvaságra jut!
Öv nélküli öltözetnek,
mén nélküli ménesnek,
föveg nélküli fejnek,
fiú nélküli férfinak
csepülnek engem a
csúfos nyelvűek;
kezük mögött kicacagnak,
hátam mögött mosolyognak.
Magtalan Togdának gúnyolnak!
Sarjat nem nemzőnek*

*segítője nincsen,
fiú nélküli apának
bizony baj a sorsa!
Mikor megvéniül,
meg nem védi senki,
mohó szomszédok
marják a vagyonát!
Amikor meghal,
nincs ki eltemesse,
róka és farkas
rágja a csontját!
Könyörgő szókkal,
kancatejet hintve
lelkét nem hívja
lakomára senki!
Gyermektelen apának
gyötirelem az élete,
fiatlan férfinak
feledés a sorsa!”*

Hitvilág

Az ardasok is, miként nomád szomszédai, három részre osztják a világot: a felső Szellemvilágra, a legerősebb, leghatalmasabb szellemek lakhelyére (akik közé mostanság besorolják a pyarroni isteneket is); a középső Földvilágra, az emberek, állatok, szörnyek, hely- és gazdaszellemek földjére, és az alsó Túlvilágra, a holtak és a rettenetes démonok országára. Papjaik helyett sámánjaik, templomok helyett állandó és “mozgó” szent helyeik vannak.

A “mozgó” szent helyek egyrészt a jurtákban elhelyezett szent ládák, rajtuk az ősök és szellemek képmásaival, szimbólumaival, áldozati ajándékokkal. Másrészt ilyenek a nemzetségfők szállásain felállított szentély-jurták: ezek nagyobbak, mint az átlagos jurták, és nemezfalaik hófehérek. Itt őrzik a nemzetség kegytárgyait: a nemzetségős és a legkiválóbb hősök ábrázolásait, koponyáit, a nemzetség zászlóit, a harci dobokat. A szentély-jurta körül verik fel sátraikat a sámánok, jurtáik bejárata mindig ennek irányába nyílik. A szentély-jurtába még a sámántanoncok sem léphetnek be, csakis a

sámánok és a nemzetségfő, de ez utóbbi csak bizonyos meghatározott alkalmakkor.

A szent helyek másik csoportjához tartoznak a pusztán álló magányos fák – a világoszlop szimbólumai –, ezért ezek kivágása szigorúan tilos. Szent minden olyan hely, ahol helyszellem lakik: források, víznyerők, hegyek és szorosok. Az itt elhaladók, megpihenők kötelességüknek érzik, hogy apró ajándékkal – étellel, itallal, kelmedarabbal, vagy akár csak jelképes ajándékként egy kődarabbal – kedveskedjenek a szellemnek. Néhol már kisebb dombokat hordtak össze évszázadok alatt az utazók.

Az ardasok és az ardas sámánok mágikus cselekedetei elsősorban a szellemek jóindulatának elnyerésére és a Túlvilág ártalmas lényeinek távoltartására, kiengesztelésére irányul; a Kránhoz kötődő törzseknél gyakorolt rettegett rítusokat már az ilanori invázió előtt is elutasították. Ennek megfelelően a kis, egyéni áldozatok és szertartások, és a nagy, ünnepi, közösségi rítusok is elsősorban az ősök és a védőszellemek segítségéül hívására, az ártó szellemek, démonok távoltartására koncentrálnak.

A védőszellemek közül a leggyakoribb tiszteletben a jurta – és így a család – gazdaszellemé részese, aki a tűzhely, illetve a tűz szelleme. Minden reggel az első főzet teából neki áldozzák az első csészét, s ha új helyre költöztetik a jurtát, az első főzet tea teljes egészében a gazdaszellem jussa. Emellett évente egyszer egy nőstény juhot áldoznak a tűzhely gazdaszellemének. A tűznek sosem szabad kialudnia, legalább parázsnak maradnia kell. Utazáskor vagy nyári forróságban, amikor a tűzhelyet kiköltöztetik a jurtából, néhány parázsdarabot egy erre szentelt, különleges edénykében őriznek. Ha mégis kialudna a tűz, hosszadalmas engesztelő szertartások kíséretében a nemzetségfő tűzhelyéről szerzett parázból gyűjtanak újat. Tilos a tűzbe, vagy akár csak a tűz felé késsel szúrni, a tűz felé nyújtott lábbal ülni, a tűzbe szemetet szórni (az ardasok szemetüket elássák); de még azt is igyekeznek elkerülni, hogy a tűzhely mögött haladjanak el, inkább előlről megkerülik a tűzhelyet.

Nyújtott lábbal ülni amúgy is illetlenség, másik ember felé nyújtott lábbal ülni sértés. Ami azt illeti, csak az ostoba idegenek ülnek így, akik mit sem tudnak illemlről és erkölcsről. A nomád feljebbvalói vagy a szellemek előtt letérdelve sarkaira ül (ez a

“szent ülés”), ha öreg, gyermek, asszony, vagy ha jurtában, párnán, kényelmesen ül, akkor keresztbe tett lábakkal ül le (ez a “pihenő ülés”), ha pedig csak rövid időre telepedik le, akkor valójában nem is ül, hanem guggol (ez a “lovagló ülés”).

“...Hétlábú zászlónk előtt hét keserves napon át hosszan hadakozván...”

Békeidőben az ardas törzsfő jurta-palotája előtt van felállítva az ardasok *hétlábú* zászlója; hadjáratban hét zászlóvivő viszi és vigyázza, és a csatasor mögött állítják fel. Valójában hét zászlóról van szó, mindegyik egy dárdából és az annak végére erősített fehér csődörsörényből áll; a hét zászlót, melyek közül a középső nagyobb, mint a többi, egymás mellé, egy vonalban állítják fel (ezért nevezik *hétlábú*nak). Elsősorban szakrális jelkép, az ardasokat óvó ősök szellemeit jelképezik. Hasonló zászlaja van az egyes nemzetségeknek és *zászlóknak* is, de ezek csak *három-* illetve *egylábúak*. (Érdekességképpen megemlíthető, hogy a legnagyobb törzsszövetségek vezetőinek, a kagánoknak az egész pusztán mindenütt *kilenc* zászló az egyik legfontosabb uralmi jelképe: a kilenc zászló – a kilences szám! – a teljességet, s így elméletileg az összes déli nomád, sőt, az egész világ fölötti uralmat jelképezi.

“Akkor a kagán előhozatta a kicsiny kagánok zászlóit, lovával rájuk hágott, lepiszkolta azokat, majd tűzbe vetette, mondán: »Az örök Ég rendeléséből a négy világtáj ura én vagyok! Ugyan, ki mérheti magát hozzám?« Asgir kagán pedig, nem bírván elviselni ősei szellemének ilyenét megsértését, kardot rántott, ám minden rokonával együtt lekaszabolgatott.”

(Pyarroni kémjelentés P.sz. 3670-ből, Sikan kagán megválasztásáról)

A hét szintén szent szám, mindjárt a kilenc után – kétségkívül szerencsés jelnek tartják az ardasok, hogy törzsüket most éppen hét nemzetség alkotja, de ha hat, nyolc vagy tíz alkotná, zászlajuk akkor is *hétlábú* lenne. Hadjáratokba indulás előtt a zászlókat megszentelik: a rituálé során hosszú imákkal fordulnak az ősök szellemeivel, kancatejjel hintik meg és fehér szövetsíkokkal díszítik a

zászlókat, majd végül a teljes sereg elvágat azok előtt.

“...félelmet keltő fekete zászlóink magunk előtt vittük...”

Más a szerepe annak a fekete lobogónak – nagyobb seregek esetében akár egy központi és két vagy négy kisebbnek –, amelyeket a hadrend előtt visznek: ennek szerepe a harci kedv feltüzelése, illetve az ellenfél megrémítése. (A fekete szín a félelmet jelképezi: nem véletlen, hogy fekete bika bőréből készülnek azok az üstdobok, amelyeknek csatában szintúgy az ellenfél megrémítése a feladatuk.) A zászlók hol fekete csődörsörényből, hol szövetsből készülnek: ez utóbbiakra félelemkeltő szimbólumokat hímeznek.

A zászlórudak végére a déli nomádoknál általában a törzsek mitikus ősének, védőszellemének jelképe kerül (a Dúlásról szóló pyarroni krónikákban érthetően gyakori az “átkozott farkasfejes zászlók” említése); az ardasok *hétlábú* zászlajának csúcsain azonban mostanság már sólymok – természetesen Arel istennő sólymai – láthatóak.

A pyarroni hit

Kinek a lovára szállsz, annak dalát fújjad!

A Chei királlyal kötött szövetség szerint az ardasoknak a pyarroni hitnek – elsősorban, természetesen, az Arel-hitnek – is be kellett hódolniuk, ám aligha találni olyan ardat, aki hiánytalanul elő tudná sorolni a pyarroni pantheon tagjait, és olyan is csak mutatóba akad, aki legalább egyszer áldozott volna bármelyiküknek. Ez alól csak Arel, vagy, ahogy nevezik, az Ég Arany Sólyomasszonya a kivétel; részben Chei és környezete konok fanatizmusa okán, részben, mert a Háború és az Eső Úrnőjeként könnyedén utat talált magának az ardasok lelkébe. Ligetekben és a nemzetségfők szállásain álló hófehér jurtaszentélyekben egyaránt köszöntik Őt az ilanori származású papok, és egyre több jurta

“szent szegletében” jelennek meg a fából faragott, sólyomtollakkal díszített Arel-szimbólumok.

2008.10.29.

Szerző: Thaur

Forrás: LFG.hu

Szerkesztette: Magyar Gergely

